

Harald Bohlin

Ideologi vs pragmatism - målcollisioner i 1900-talets förebyggande alkoholpolitik

Redaktionell ingress (förslag)

RFMA - Riksförbundet mot alkohol- och narkotikamissbruk - har verkat i nästan 60 år men ännu har ingen historik utarbetats. Förbundets kansli var samtidigt kansli åt Svenska Läkarföreningen för Bekämpande av Alkoholsjukdomarna, namnet senare ändrat till Föreningen för medicinska alkoholfrågor. Dess styrelse fungerade som RFMA:s medicinska råd. Medicinhistorisk Tidskrift vill lyfta fram den ideologiska förändring, som detta förbund står för och har bett Harald Bohlin ledamot av RFMA:s styrelse under 1960- och 1970-talen, att beskriva förbundets insatser i den förebyggande alkoholpolitiken under dess första årtionden. Vi räknar med att i ett kommande nummer kunna sammanfatta förbundets insatser på vårdområdet, som stått i dess fokus under senare årtionden.

Sammanfattning

Debatten om den förebyggande alkoholpolitiken under 1900-talet kan enklast beskrivas med några alternativa rubriker: **Medlet eller människan?** Vad är effektivast att påverka - tillgången på alkoholen eller medmänniskorna? Logik eller psykologi? **Med eller mot alkoholkonsumenterna?** 1900-talets alkoholpolitik i sammanfattning. **Från nykterhetspolitik till alkoholpolitik.** Bakom den verbala förändringen ligger flera faktorer¹
Definition av "nykter"

I mitten av 1900-talet skapades RFMA (ursprungligen under annat namn) och blev efterhand en aktiv part i den alkoholpolitiska debatten.

Syftet med denna uppsats är inte att beskriva RFMA:s historia utan att lyfta fram den idémässiga grunden för detta förbund. Idéerna fanns före RFMA men förbundet var pådrivande i att de så småningom accepterades av de politiska organen – åtminstone i teorin. De kan sammanfattas med begreppet pragmatiska mål. Denna grund markerades redan vid RFMA:s konstituerande möte, som i sin tur knöt an till vad Svenska Läkaresällskapet skrivit 1912. Mot detta mål stod länge nykterhetsrörelsen med sitt ideologiska mål om ett alkoholfritt samhälle. Även sedan samhället accepterat det pragmatiska målet i princip har många inslag utformats enligt det gamla målet om ett alkoholfritt samhälle. RFMA har sett det som en av sina uppgifter att så konsekvent det går kritisera sådana kvarlevor som motverkar det pragmatiska mål som även riksdag och regering numera eftersträvar.² Termen "Nykterhetspolitik"

1. Målen

a) Det ideologiska målet: ett alkoholfritt samhälle

Vid 1900-talets början växte nykterhets- och frikyrkorörelserna liksom andra folkrörelser och fick politiskt inflytande. Efter 1800-talets omfattande alkoholmissbruk hade allt fler engagerat sig i kampen mot alkoholen. För somliga var det en del i ett allmänt engagemang för samhällsförbättringar, för många var det en del i en religiöst motiverad moralisk hållning. Även utan religiösa förtecken var många så starkt engagerade, att de ansåg det omoraliskt att ö.h. använda alkohol. Man ville därför värva så många som möjligt att frivilligt avstå från alkohol. De övriga skulle förbjudas att använda alkohol. Det politiska målet var ett alkoholfritt samhälle. Med tillräcklig kunskap om alkoholens skadliga verkningar kunde den moraliskt medvetne inte dra annan slutsats, tyckte de.

Alla absolutister såg det inte så, men deras valda företrädare gjorde ofta det. Och de vann stort inflytande. Riksdagens nykterhetsgrupper omfattade en större andel av riksdagsmännen än andelen nykterister i befolkningen. Både frikyrkorörelsen och nykterhetsorganisationerna arbetade systematiskt på att till ledamöter av offentliga organ

skulle väljas rättänkande. Det har dokumenterats av bl a Torsten Bergsten och Sven Lundkvist. 1911 var 147 ledamöter av AK absolutister dvs 64 % av samtliga ledamöter. 1917 nådde de samma siffror. Det blev svårare att nå detta mål när det proportionella valsystemet infördes som i praktiken ledde till att partierna dominerade nomineringarna. [3 och 4]

I Sverige 1907 avslogs en motion i riksdagen om allmänt rusdrycksförbud. Sveriges Nykterhetssällskaps representantförsamling anordnade då en alternativ ”folkomröstning” som kanske mer var att se som en namninsamling. Nära två miljoner deltog och av dem röstade hela 99 % för ett förbud. Men i omröstningen deltog endast 55,6 % av de röstberättigade. [5]

Diskussionen inom nykterhetsrörelsen om förbud är en bra metod kunde vara het. Manfred Björkqvist, som var organiserad nykterist och senare tog initiativ till Svenska Nykterhetsfrämjandet, lät t. ex. 1920 publicera två ledare i den kristna idétidskriften Vår Lösen, som varnade för de nykterister, som bara erkände som ”äkta nykterister” dem som arbetade för förbud. [6]

I andra länder var förbudsvännerna mer framgångsrika än i Sverige. Alkoholförbud infördes i USA (beslut i kongressen 1917 med mer än 2/3 majoritet. Det upphörde 1933), Ryssland/Sovjetunionen (1914-25), Island (1915-22), Norge, först brännvinsförbud, senare totalförbud (1916-27), Finland (1919-32). I Danmark valde man att införa en stark beskattning, större än i något annat land, vilket ledde till en högst väsentligt nedbragt alkoholkonsumtion trots att man fick en mycket hög ölkonsumtion.

Rapporterna till Sverige om erfarenheter av förbudet i andra länder användes av båda sidor.

b) Det pragmatiska målet ³ Definition av pragmatiker

Det förekom givetvis banala och vulgära argument mot nykterhetssträvandena men också seriösa och kunniga personer deltog i debatten. Ett genomtänkt mål formulerades 1912 av Svenska läkaresällskapet i skriften Alkohol och samhället. Utgångspunkten var, att inom överskådlig framtid kommer många att vilja använda alkohol. Men ”alkoholfrågans lösning förutsätter ej att all den skada rusdryckerna medföra, blivit bragt ur världen. För att uttrycket skall vara berättigat och tillämpligt kräves tydligen endast, att **de vid en viss tidpunkt och i ett visst land tillgängliga mest effektiva medlen för att inskränka denna skada skola hava kommit till användning**, och att samtidigt förutsättningar skapats för ett fortsatt djupare inträngande i denna samhällsfråga, på det att nya erfarenheter städse måtte kunna giva anvisning på allt mer ändamålsenliga åtgärder.” (min spärr) [7]

c) Målen delvis oförenliga

Givetvis kan man omfatta en sådan målformulering vare sig man använder alkohol eller inte. Hela 1900-talets debatt om den förebyggande alkoholpolitiken kan förenklat sägas ha förvirrats och förbittrats av att somliga utgick ifrån att det var möjligt att nå ett alkoholfritt samhälle. I stället för att analysera utifrån givna förutsättningar, om detta var realistiskt bortsåg många från denna fråga och insinuerade mer eller mindre öppet, att motståndarna inte var tillräckligt ansvarstagande. En ledande absolutistisk riksdagsman sa t ex: ”de finner sin privata alkoholnjutning vara värd de alkoholskador vi har”. (se nedan). Så torde ingen alkoholpolitiker ha resonerat.

Denna typ av misstänkliggörande – det är min hypotes - gav en starkare känsloladdning i alkoholpolitiska debatter än vad som gäller i många andra politiska frågor.

Det var nog ovanligare, att absolutisterna beskylldes för vara omoraliska då de motverkade förslag om åtgärder som avsågs att vara de **effektivast möjliga** vid den givna tidpunkten.

I många delfrågor kunde absolutisternas motståndare instämma i dessas etappmål på väg mot ett alkoholfritt samhälle, t ex alkoholfri trafik. Men andra förslag gick inte att förena med utgångspunkten att under överskådlig framtid kommer alkohol att

förekomma, att det därför behövdes en slags konsumentinformation, inte bara varningar och att restriktionerna bör utformas så, att de kan vinna solidariskt stöd från alkoholkonsumenterna. I brist på en samlad motopinion som följde Läkaresällskapets målsättning lyckades absolutisterna i beslutande församlingar ibland genomföra sina delmål. Kanske mest påtagligt vad gäller hur CFN/CAN fick det strategiska ansvaret för informationen i alkoholfrågor (se nedan om CFN/CAN Centralförbundet för Nykterhetsundervisning etc).

2. Målmedvetna kraftsamlingar

a) Ideologerna

Bakom riksdagens nykterhetsgrupper – en för de borgerliga, en för socialdemokrater – fanns en rad organisationer, som samverkade i olika konstellationer. Inför förbudsomröstningen 1922 bildades **Förbudsvännernas Rikskommitté** som senare ändrade namn till Förbudsvännernas Landsförbund.⁴ Om förbudsomröstningen Först 1930 ändrades namnet till Sveriges Nykterhetsvänners Landsförbund (SNL). Det bestod av Sveriges Nykterhetssällskaps Representantförsamling och Riksutskottet för de kristnas nykterhetsrörelse. Landsförbundet hade i sina stadgar behållit som mål "ett fullständigt och genom lag tryggt undanröjande av alkoholbruket". Det torde vara en byråkratisk formulering för förbud. Jag vet inte om det behölls när SNL bytte namn till **Nykterhetsrörelsens Landsförbund**.

Efter förbudsomröstningen bildades Svensk Förbudssopinion, som gav ut tidskriften *Opinion* 1926-29. Missnöjet och besvikelsen var stor efter nederlaget. Man ansåg att det till stor del berodde på Ja-sidans svaga presstöd. Man ville nu fortsätta arbetet för ett totalförbud och också medverka till en starkare tidningspress för denna sak. 1926 ombildades föreningen till en fond för förbudspropaganda, som övertogs av **Förbudsvännernas Landsförbund**.

1935 beslutade fjortonde svenska förbudskongressen i Stockholm att ändra kongressens namn till »**Nykterhetsfolkets landsmöte**». Mötet uttalar sig med stor majoritet för höjd skatt på sprit och för att motbokssystemet skulle avvecklas. Men förbudsvännerna i »Kommittén av den 20 december 1933» beslutade omedelbart härefter att organisera sig under fastare former samt att anta namnet **Allmänna förbudskommittén**. [8]

1944 antog Nykterhetsfolkets landsmöte ett 14-punktersprogram som enligt Nycander ibland har betecknats som rörelsens slutliga brytning med förbudspolitik. Det är enligt Nycander en missuppfattning. I programmet fastslås att målet är ett från alkoholbruk fritt samhällsliv. "Vägen till detta mål går över en fortgående nedpressning av alkoholkonsumtionen, till dess att samhället med stöd av en upplyst folkvilja helt frigör sig från alkoholhanteringen." [1] Nycander torde ha rätt. Visst kan en förbudsvän läsa in att en upplyst folkvilja ger en majoritet i riksdagen för att genomföra ett förbud?

b) Pragmatikerna

De som vill motverka alkoholskadorna med andra metoder än de nykterhetsrörelsen stred för samlades inför förbudsomröstningen i **Landsföreningen för Folknykterhet utan Förbud (LFUF)** med tidskriften *Frihet och Ansvar* 1929-39. Sedan förbudsfrågan förlorat sin aktualitet, bekämpade föreningen det s.k. danska systemet, d.v.s. systemet med hög beskattning av alkoholdryckerna, "men verksamheten rann sedan ut i sanden." [9]

Svenska Läkaresällskapet fullföljde inte sitt engagemang från 1912 annat än i remissyttrandet. Därmed fanns – såvitt jag vet – ingen organiserad samverkan för dem som engagerade sig i alkoholpolitik utan att vilja utgå från det ideologiska målet förrän Svenska Nykterhetsfrämjandet skapades 1954 med ett mål, som i sak påminde om Läkaresällskapets. [10]

I principprogrammet från 1967 citeras direkt Läkaresällskapets mål [11].

3. Konsekvenser av målen

a) För ideologerna

aa) Ideologer tar initiativet

I brist på en samlande organisation för pragmatikerna fick nykterhetsrörelsen även efter att ha förlorat i förbundsomröstningen stort inflytande. Mycket av alkoholpolitiken utformades utifrån det ideologiska målet men nedbrutet till olika delmål, som kunde vinna stöd även utanför absolutistkretsar: alkoholfri ungdom, ingen alkohol i trafiken eller under arbetet, i offentliga organs representation, att man inte ska truga någon att dricka alkohol. På andra områden fick man anpassa sina förslag på andra sätt för att vinna majoritet.

Ett exempel är CFN (Centralförbundet för nykterhetsundervisning, senare ändrat till CAN Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning). Det var ursprungligen nykterhetsorganisationernas gemensamma propaganda- eller informationsorgan men blev efterhand närmast ett halvstatligt organ. 1956 betalade staten 735 000 kr per år till verksamheten, nykterhetsorganisationerna 5 - 6 000 kr. ”Trots detta och trots att staten tillsätter såväl ordförande som 6 av de 12 ledamöterna i styrelsen har nykterhetsrörelsens inflytande på verksamheten bibehållits.” (direktören för CFN Nils Sundberg). [12] I praktiken fungerade CFN som Skolöverstyrelsens specialorgan för alkoholundervisningen i landet, en mycket strategisk funktion.

(Se vidare Faktaruta 3 nedan om CAN:s senare utveckling, s 16.)

1922 genomfördes en av riksdagen beslutad rådgivande folkomröstning i förbudsfrågan då drygt 55 % av de röstberättigade deltog. 49 % röstade för och 51 % emot förbud. Så nära var det! Dvs. omröstningen var ju bara rådgivande. Det var stora regionala skillnader i hur man röstade, av kvinnorna var bara 37 % mot förbud, bland männen 63 %. När man beslutade att genomföra omröstningen markerade flera riksdagsledamöter att det skulle krävas en kvalificerad majoritet för att omröstningen skulle leda till ett beslut om förbud. Somliga skulle fästa störst vikt vid hur männen röstade. [13]

ab) Ideologer ifrågasätter metoderna – men inte det politiska målet

Tre år före omröstningen hade införts ett system med restriktioner av hur mycket en vuxen skulle få köpa. Efter upphovsmannen kallades det **Bratt-systemet**. Många ansåg att det var pga detta som förbudsvännerna förlorade i omröstningen. Konsumenternas inköp registrerades i en motbok. För dem som arbetat för förbud kvarstod det grundläggande målet om ett alkoholfritt samhälle. Men metoderna i alkoholpolitiken fick man anpassa efter det parlamentariska läget. Det gällde att med olika metoder efterhand begränsa tillgången till alkohol med slutmålet ett alkoholfritt samhälle. Det moraliska engagemang som genomsyrat nykterhetsrörelsen var obrutet och fortsatte att prägla arbetet i alkoholpolitiska frågor. Svante Nycander har visat hur opinionen inom nykterhetsrörelsen var splittrad inför motboken, både när den infördes och när den avskaffades. [1]

Alkoholfrågan berörde många delar av samhället, den analyserades inom alla fakulteter vid universiteten. Många käpphästar ifrågasattes och den tidigare ideologiska grundhållningen kompletterades eller kritiserades med olika metoder.

Detta och samhällsutvecklingen i övrigt ledde till att motbokssystemet upphörde i mitten av seklet (1 okt.1955) med stöd av delar av nykterhetsrörelsen /frikyrkorörelsen. Man höll fast vid sina krav på att medlemmarna skulle vara absolut avhållsamma och behöll det alltmer utopiska målet om ett alkoholfritt samhälle.

ac) Ideologer närmar sig pragmatiker

Inför motboksreformen diskuterades bland både ideologer och pragmatiker under några år om det behövdes någon organiserad form för bredare engagemang i kampen mot missbruket, där olika organisationer och enskilda kunde ge sitt stöd åt strävanden för bättre folknykterhet. Man talade om en slags motsvarighet till Svenska Turistföreningen. Däri låg också en appell till alkoholkonsumenterna att mer aktivt engagera sig i strävandena att dämpa

skadeverkningarna av missbruk. En broschyr hette: ”En folkfront i alkoholfrågan”. Överläkaren Sandor Isikowitz skrev om det i en Stockholmstidning och Hans Lagerklint, tidigare ordförande i SSUH (Sveriges Studerande Ungdoms Helnykterhetsförbund), skrev i förbundets tidning Polstjärnan att det har uttalats farhågor för att man därmed skulle skapa en slags ”måttlighetsrörelse”. Det skulle kunna innebära att helnykterhetsidén skulle komma i skymundan. Han tyckte dock att det var uttryck för en absurd självtillräcklighet att inte vilja medverka i en organiserad samverkan av alla krafter i samhället på punkter där man är eniga. [14]

I följande nummer refereras reaktioner på Lagerklints artikel. Bl a hade Aftonbladet befarat att de som vanligen kallas nykterister skulle hålla sig utanför. Och tidningen Dagen bekräftade denna farhåga genom att vara helt negativ till förslaget: ”Propagandan för ett nykterhetsfrämjande synes rikta sin udd mot nykterhetsrörelsen. Ge den i stället större resurser – och den blir mer slagkraftig och effektiv!” [15]

Frågan diskuterades i flera nummer av Polstjärnan före och efter att Svenska Nykterhetsfrämjandet bildats. Hans Lagerklint skrev tre år senare om diskussionen i Polstjärnas spalter, att ett av resultaten blev ”att den tidigare flera gånger islagda frågan om ett ”nykterhetsfrämjande” fördes vidare i debatten. Han konstaterade att det nya förbundet mötts ”av mycken skepsis bland absolutister, något som rimmor illa med strävandena att få nykterhetsfrågan att bli hela folkets fråga.” [16]. Säkert kan redan förhandsdiskussionen ge underlag för en ganska tjock skrift men här får dessa glimtar räcka.

Samtidigt insåg många absolutister att kampen mot alkoholens skadeverkningar måste drivas i samarbete med dem man tidigare bekämpat. Diskussionen om detta var svår för dem, som så hårt arbetat mot varje form av alkoholbruk. Under stor misstänksamhet från många absolutister skapades en särskild organisation för samarbetet mellan absolutister och andra socialt medvetna. Nykterhetsrörelsen hade tidigare på eget initiativ skapat samarbete med både fackföreningsrörelsen och kvinnorrörelserna. Det skedde då på nykterhetsrörelsens villkor. Man samarbetade i några av nykteristernas delmål som de andra kunde instämma i. Det nya med Nykterhetsfrämjandet var, att man nu skulle samarbeta under ömsesidig respekt. Det är något annat än att se på den andre som ”smittbärare”.

Initiativet togs inom **Svenska Sällskapet för Nykterhet och Folkuppfostran**, där Stockholmsbiskopen Manfred Björkquist var ordf. Sällskapet bjöd in en rad organisationer och enskilda att skapa en ny organisation vid en konferens i Sigtuna 16 maj 1954. [10] Man beslöt då att skapa en organisation som fick namnet **Svenska Nykterhetsfrämjandet** SNF, (namnet ändrades senare till RFMA – Riksförbundet mot alkoholmissbruk, senare till Riksförbundet mot alkohol- och narkotikamissbruk). Det är idag svårt att förstå hur försiktigt initiativtagarna gick fram. I ett informationsblad om SNF framhölls att mötet i Sigtuna hade föregåtts av ingående förhandlingar med representanter för olika nykterhetsorganisationer. Deras inflytande på alkoholpolitiken, eller nykterhetspolitiken som man då oftast sa, var mycket starkare än idag och kom att prägla den nya organisationen flera år efter starten. I löftet som avgavs före inträde i t ex IOGT lovade man inte bara att själv leva ett helnyktert liv utan också att ”**med alla medel**” motverka rusdrycksbruket. (fetat av HB) Det lägger kanske inte den bästa grunden för att sedan visa respekt för dem som använder alkohol. Notera f.ö. ordet ”helnyktert liv”, här räcker det inte med att säga ”nyktert liv”. [17] (Löftet är numera omformulerat.)

Detta starka inflytande märks också i det anförande som inledde konferensen samtidigt som där markerades att detta var avsett att bli något nytt. Det hölls av litteraturvetaren, kulturdebattören och missionsförbundaren Erik Hj. Linder under rubriken **En ny giv i alkoholfrågan**. Talets betydelse för förbundet motiverar ett utförligt referat.

Linder konstaterade att i motbokssystemet dröjde förbudstanken kvar i förvandlad, neddämpad form: alkoholen är ett gift med skadeverkningar, låt oss i möjligaste mån undanhålla detta ämne. Då förbisåg man alkoholfrågans mänskliga faktor. Kärnpunkten är inte alkoholen utan människans önskan att bedöva sig.

För nykterhetsrörelsen var det enligt Linder från början en fantastisk tanke, att man skulle avskaffa motboken för att stiga in i det psykologiska tänkandet, dvs det högeligen ovissa. Den som åstadkom omsvängningen var dr Erik Englund genom ett mer än trettioårigt arbete på bas av internationella erfarenheter. Linder betygade sin djupa respekt för vad en från början ganska ensam man hade lyckats åstadkomma, huvudsakligen med hjälp av sifferspäckad saklighet och outgrundlig envishet. Uppmärksamheten kommer i fortsättningen att ligga på människan och hennes motiv, inte i första hand på olika sorters tvång.

Den utgångspunkten delades inför motboksreformen av många utanför nykterhetsrörelsen med viss iver att göra en insats, fast många inte hade klart för sig hur den ska ske. Här fanns ett vitt fält för gemensamma insatser. Fältet hette människan och hennes motiv, hennes seder, vanor och reaktionssätt i förhållande till alkoholen. SNF kunde bli bryggan mellan absolutister och "de andra".

Då måste man utesluta kontroversiella punkter. Det kunde varken bli propaganda för absolutism eller för måttlighet. Lyckades inte förbundet med detta var försöket misslyckat och borde avbrytas. Nykterhetsrörelsen måste uppfatta den nya riksföreningen som en naturlig utvidgning, ett nytt tekniskt hjälpmedel att nå nya grupper. "De andra" borde se det som en möjlighet att arbeta för upplysning, behärskning och vett i alkoholfrågan, en ny möjlighet att i handling visa sitt intresse för att bekämpa problemen med alkohol.

Tanken på en sådan organisation hade diskuterats tidigare. Kommer en så gynnsam tidpunkt för detta som nu att någonsin mer uppträda, frågade Linder avslutningsvis.

Tidpunkten för mötet var också strategiskt vald. Några dagar senare skulle riksdagen besluta att avskaffa motboken (21 maj). Nu gällde det för dem som arbetade mot alkoholskadorna att bredda underlaget i kampen mot alkoholskadorna. Även de som använder alkohol måste mobiliseras. [18]

Det fullständiga namnet på den nya organisationen var "**Svenska Nykterhetsfrämjandet. Riksförening för bekämpande av alkoholmissbruk och alkoholsjukdomar**" men efter några år föll den andra satsen i namnet bort. Efter ytterligare några år blev i stället andra satsen upplyft till att bli förbundets namn! (med viss modifikation). Den ideologiska grunden var densamma men namnförändringen återspeglar en dominansförskjutning. Mer om detta nedan.

Det nya förbundet hälsades välkommen med armbågen i IOGT:s tidskrift Reformatorn: Det är tillfredsställande att det är nykterhetsrörelsen närstående män som står bakom initiativet. De präglas av en ärlig vilja att hjälpa, inte stjälpa nykterhetsrörelsen. Denna har å sin sida all anledning att vara glad för all hjälp den får då det gäller att skapa en bred medborgaropinion i nykterhetsfrågor. Vi förutsätter att den nya organisationen håller nära kontakt med nykterhetsrörelsen. Det kan skada dess arbete om den skulle försöka ingripa i det fruktbara samarbete som nykterhetsrörelsen redan har etablerat med skilda organisationer, t. ex fackföreningsrörelsen och kvinnoorganisationerna. Nykterhetsfrämjandet bör bli en organisation som bygger på personlig, inte kollektiv anslutning. [19] Men så blev det inte. Förbundet hade nog fler medlemsorganisationer än enskilda medlemmar.

Fokus i kommentaren ligger på hur SNF skulle påverka nykterhetsrörelsen, inte om det var sannolikt att SNF skulle kunna få någon positiv verkan i arbetet mot alkoholskadorna.

En annan framträdande absolutist, Oskar Franzén, utgick däremot ifrån att SNF ”har förmåga att nå fram till mycket inflytelserika samhällskretsar, till människor som helt enkelt är oåtkomliga för oss.” Det ledde till förslag om att nykterhetsrörelsen skulle skaffa sig kontroll över den nya organisationen: ”Vi bör därför beakta att främjandet lägger upp sina motiveringar och gör sina framstötter så att de direkt stöder oss, trots att man icke kräver absolutism av sina medlemmar.” [19] Så blev det också de första åren.

SNF 1954-1965 Begränsning till frågor där målen sammanfaller

Redan tidigt utsågs till kanslichef Bernhard Ranebrand, som efter en högskoleutbildning i USA arbetat med folkbildning, bl a som lärare vid Mariebergs folkhögskola och inom ABF.

Han bidrog kraftfullt till att SNF efterhand utvecklades till att omfatta drygt 50 riksorganisationer, ideella, fackliga, politiska, osv. Bland annat ingick alla riksdagspartier utom vpk, TCO och SACO, Röda Korset och Riksidrottsförbundet. Man arbetade med broschyrer, konferenser, remissyttranden och en tidskrift som först kallades Svenska Nykterhetsfrämjandets Bulletin.

Man ville skapa en folkfront och därför även få enskilda medlemmar. Ett exempel på hur SNF arbetade ger en skrivelse från 1957 till medlemmarna i en riksorganisation. Man inbjöd till personligt medlemskap ”för att stärka den landsomfattande front, som just nu håller på att byggas upp... SNF organiserar inga lokalavdelningar och medlemskapet kräver således icke något tidsödande mötesliv, varför personer verksamma i olika föreningar utan hinder kan ge sitt bidrag också till SNF. Den låga avgiften för 1957, kronor 3:-, torde inte heller hindra någon från att ansluta sig,... Då vi räknar med att det även inom Eder bekantskapskrets finns många, som också skulle vilja stödja SNF anhåller vi om att Ni låter dem anteckna sig på bifogade anteckningslista...” [20] I praktiken lyckades man inte locka många personliga medlemmar.

Inledningsvis satsade man på sådana punkter i nykterhetsrörelsens program, som även andra socialt medvetna kunde stödja både vad gällde förebyggande och vårdande åtgärder. Det gällde attitydpåverkan i olika frågor: att inte truga någon att använda alkohol, alkoholfritt under arbete och i trafik, presentation av alkoholfria drycker, förbättrad upplysning i alkoholfrågor och inte minst en genomtänkt alkoholbeskattning.

SNF/RFMA arbetade med framgång för principen om beskattning efter alkoholstyrka. Man kunde tro att detta skulle uppskattas även av dem, som var organiserade nykterister, men så blev inte fallet.

Grundidén var att man skulle kunna arbeta med dessa frågor under ömsesidig respekt men efter några år uppstod spänningar kring vad detta innebar.

b) För pragmatikerna

Se nedan under 4 b)

4 Målkonflikter

a) Inom nykterhetsrörelsen

aa) Förbudsvännerna gav - som visats ovan - inte upp för att de förlorat i förbudsomröstningen. Allmänna förbudskommittén gav 1935-1957 ut tidskriften Veto. Så länge levde hoppet om förbud kvar i organiserad form.

ab) Några år senare bytte både SSUH och Nykterhetsorganisationen Verdandi ut det traditionella alkoholpolitiska målet ”ett alkoholfritt samhälle” till ett alkoholskadefritt samhälle”, vilket kan sägas ligga nära RFMA:s linje. (På några av RFMA:s skrifter anges att RFMA arbetar för ”ett alkoholskadefriare samhälle”.) Men det mötte föga förståelse i de stora nykterhetsorganisationerna.

ac) En annan konfliktfråga gällde hur absolutisterna skulle se på dem som kallade sig måttliga. En debattör i IOGTs tidning Reformatorn hade ifrågasatt de måttligas

ärliga vilja och avslutat sitt inlägg med att ”våra värsta fiender är måttlighetsmännen”. [21] Han var nog representativ för fler men fick mothugg av en insändare som menade att ett sådant förhållningssätt ”reser murar som icke kan överstigas. Vem gagnar vi med detta?” En ledare i samma tidning framhöll några år senare, att rörelsen sedan länge hade ett fast samarbete med fackföreningsrörelsen och kvinnorörelsen och genomfört gemensamma aktioner med idrottsrörelsen och andra organisationer, som inte har helnykterhet på programmet. På samma sida återges dock det löfte man skulle avge för att få inträda i IOGT, att man ”med alla medel” skall motverka rusdrycksbruket. [18]

”De som inte är absolutister är smittospridare till alkoholsjukdomen”, så sammanfattade en debattör sin syn vid en diskussion vid ett möte inom DKSN [12] Nog fanns det målkonflikter inom rörelsen!

Reformatorns ledare i första numret för 1956 angav tre vägar för nykterhetsrörelsen efter motboksreformen. Den kan nöja sig med att vara ett de skenheligas samfund, tryggt inneslutet i sin egen frälsningslära och vaggat till sömns av tankar på den egna förträffligheten. Den kan också vara en kämpande kyrka, politiskt aggressiv och med en hårt dömande attityd gentemot de vantrogna. Men den kan också välja att vara det demokratiska samhällets instrument för att lösa en av de viktigaste och mest komplicerade sociala frågorna, nämligen alkoholproblemet.

Ledaren fortsatte: Det är inget tvivel om att nykterhetsrörelsen alltmer har kommit att se sin framtidsväg i det tredje och sistnämnde alternativet. Det förutsätter talrika kontakter på bred front med medborgare som inte tillhör rörelsen. Det borde sättas in generell verkande medel som för över allt fler av dem som är nästan absolutister till den helnyktra gruppen och därmed skapar en kedjereaktion som pressar ned alkoholkonsumtionen i alla alkoholvanegrupper.

Man kan fråga sig om de två första alternativen uttryckte självkritik inom rörelsen, om några kände sig träffade. Viktigare: det inte ens antyds, att de man ville närma sig skulle kunna lämna nya bidrag i kampen mot alkoholproblemen. I stället är det genomgående temat hur rörelsen ska få fler medlemmar.

b) Inom SNF/RFMA

ba) Principprogram fr o m 1965 - pragmatikerna profilerar sig ^{5 SNF:s/RFMA:s}

måldokument

Efterhand prioriterade SNF vad Erik Hj. Linder sagt redan i inledningsanförandet, att det centrala för alkoholpolitiken var att utgå från, att inom överskådlig framtid kommer majoriteten att fortsätta använda alkohol. Därmed blir den givna utgångspunkten för att bedöma olika förslag till åtgärder om de kan uppfattas som meningsfyllda av dem som använder alkohol. Om konkreta förslag utifrån detta mål ansågs komma i konflikt med absolutisternas principer så prioriterade förbundet målet att de som använder alkohol ska uppfatta alkoholpolitiken som meningsfull. För att tydliggöra förbundets mål ändrades namnet till RFMA. Då måste också tidskriftens namn ändras. Det blev Alkoholdebatt. Erik Hjalmar Linder stödde denna utveckling, trots att han i sitt inledningsanförande 1954 sagt, att lyckades man inte bli en brygga mellan nykterhetsrörelsen och icke-absolutister ”är försöket från början förfelat och bör avbrytas.” Han torde 1954 ha räknat med att nykterhetsorganisationerna liksom han själv skulle acceptera att målet är att söka nå positiv påverkan på dem som använder alkohol.

Orienteringen vad gäller den förebyggande alkoholpolitiken skedde inte utan motstånd från några av de absolutister, som varit engagerade i förbundet liksom det kritiserades hårt i IOGT:s och NTO:s gemensamma tidning Accent. Men den stöddes av andra absolutister.

Målkonflikten konkretiserades när en av förbundets ledare, fil. lic. Erland Sundström, lämnade in ett manus som han kallade ”denna anspråkslösa skrift”. Det

framkallade tvärtom en kris i styrelsen för RFMA. Texten var skriven i en så kategoriskt absolutistisk ton att styrelsen fann att den inte passade in i RFMA:s profil som präglas av en ömsesidig respekt mellan ansvarskännande personer på båda sidor om absolutistkravet. Detta ledde till att Erland Sundström lämnade styrelsen och det fanns nog andra absolutister som följde honom. [22]

Men det var inte, som Nycander skriver, att ”organisationen splittrades utmed dimensionen helnykterhet – måttlighet” och att förbundets namnändring ”var en markering mot helnykterhetstanken” och att förbundet leddes in i ”det alkoholliberala lägret” [1]. Om man med ”alkoholliberal” menar att förbundet inte skulle se att alkoholfrågan är ett av våra stora sociala problem är det missvisande. Det är just för att frågan är så allvarlig, som det är angeläget att söka de mest effektiva medlen att minska problemen.

Många som personligen var absolutister stödde förbundets strävan att klarlägga konsekvenserna av insikten, att majoriteten av medborgarna kommer att fortsätta att använda alkohol. Det kunde ske under fortsatt ömsesidig respekt mellan de aktiva i förbundet. Namnbytet var ingen markering mot helnykterhetstanken utan uttryck för strävan att förbundet ska uppfattas av den primära målgruppen alkoholkonsumenterna som talesman för något, som de kunde sympatisera med.

Policyförtydligandet gjorde det lättare att tala klartext. Så här kunde det låta i VB 1969/70: ”RFMA:s linje i alkoholfrågan är kanske fortfarande kontroversiell för många. Vi vägrar att stödja de ständigt uppdykande kraven på enkla patentröslösningar av typen restriktioner och förbud, registrering och kontroll. Vi tror nämligen mera på att förankra ett ansvarsmedvetet bruk av alkohol i en allmän medborgaropinion, än på att små grupper av makthavare tänker och beslutar på allas vägnar och över de flestas huvuden. Trots att vi säkert har en oerhört mycket större uppslutning bakom våra idéer än någon annan på alkoholområdet verksam organisation, så har vi det minsta ekonomiska stödet från statliga myndigheter.” (Ur Förordet)

I övrigt kan handlingsprogrammet sägas ligga i linje med tidigare ställningstaganden. 5 SNF:s/RFMA:s mäldokument

bb) Några konkretiseringar av RFMAs pragmatiska mål

Den kanske viktigaste förebyggande åtgärden är alkoholbeskattningen. SNF/RFMA drev principen att skatten konsekvent bör sättas efter dryckens alkoholhalt. Skatten bör vara progressiv, dvs den bör stiga snabbare än berusningseffekten. Därmed skulle beskattningen samverka med det allmänna alkoholpolitiska målet att främja övergången till svagare drycker. De som fortsätter att använda starkare sorter kan antas minska sin konsumtion, eftersom det finns ett samband mellan pris och inköpt kvantitet. En övre gräns markeras av risken för att smuggling och hembränning ökar. Därmed minskar också allmänhetens solidaritet med alkoholpolitiken. Men på 1960-talet var beskattningen av drycker en kvarleva från en tid, då alkoholbeskattningen nästan uteslutande var ett statsfinansiellt problem. För viner och spritdrycker bestod den av en kombination av dels viss procent av försäljningspriset, dels pålägg efter alkoholhalten. För maltdrycker var den uteslutande en alkoholskatt. RFMA presenterade vetenskapliga undersökningar om olika dryckers priselasticitet. Mjölk köper folk nästan oberoende av priset medan andra drycker är mer utbytbara, om priset anses bli för högt. Denna erfarenhet borde tillämpas när man fastställde skatt på olika alkoholhaltiga drycker. Detta tema drevs i samarbete mellan alkoholforskaren, professor Leonard Goldberg och direktören David Isaksson i skrifter och vid konferenser – inte utan motstånd från olika grupper. I huvudsak kan väl principen nu sägas vara genomförd. [26]

Kanske kommer målkonflikten tydligast fram i utformningen av informationen kring alkohol, vilket reservationen i APU utvecklar (se nedan). Skillnaden kommer också till uttryck när man bedömer väntade effekter av olika former av restriktioner.

5 Vilka mål har regering och riksdag?

a) I princip accepteras det pragmatiska målet

1974 publicerade Alkoholpolitiska utredningen (APU) sitt betänkande Alkoholpolitik [2] med den övergripande målsättningen ”att skapa återhållsamma vanor”. Grundläggande för diskussionen är det faktum att som samhället var och inom överskådlig framtid kommer att se ut, finns alkoholen tillgänglig i samhället och bruk av alkohol uppskattas av en majoritet av medborgarna. Proposition och riksdagsbeslut följde denna linje. Redan i direktiven för utredningen hade föredragande statsrådet efterlyst positiva åtgärder i skilda former, varvid bl a en förändring av attityden till alkoholbruket bör eftersträvas. Detta ligger ”enligt min uppfattning mer i överensstämmelse med en faktisk verklighetssyn än en förmodan att en allmän avhållsamhet från alkoholkonsumtion skulle vara genomförbar.”

b) I praktiken målkompromisser i APU – och därefter i samhället

En enskild fråga får belysa helheten. APU satte upp som huvudmål för undervisning och information att ”avglorifiera” alkoholseden. Det kan ju vara ett stöd för den som vill övergå till att avstå från alkohol. Men vad innebär det för den majoritet som fortsätter att använda alkohol – om man nu skulle lyckas med denna svåra uppgift? Är alternativet då att göra alkoholen till en vardaglig måltidsdryck? Är det inte bättre att alkoholen är undantaget, hör till festliga tillfällen?

RFMA:s ordf Arne Hillbo efterlysta i sin reservation tillsammans med Alf Wennerfors att undervisning och information skulle ge en mer realistisk konsumentkunskap till hjälp för dem som har störst behov av den. Det räcker inte att vara ”objektiv”. Avgörande är urvalet av fakta och hur de läggs fram. Och av vem; åhörarna måste ha förtroende för ”avsändaren”. Detta är nödvändigt om inte upplysningen ska fortfara att försvåra rehabiliteringen av den som har alkoholproblem.

En annan aspekt av strävan att avglorifiera alkoholen gäller reklam för alkohol, där APU föreslog olika restriktioner. Till det kan sägas, att en av de grundläggande förebyggande åtgärderna är alkoholskatten, eftersom man vet att den har effekt. Ett övre tak sätts av risken för ökad smuggling och hembränning. Kan man genom reklam locka kunderna att frivilligt betala ännu mer för en viss mängd alkohol borde det rimligen förstärka prisets återhållande effekt. Man gör ju inte reklam för de billigare sorterna. Men det resonemanget förs inte, för det skulle förstärka, inte minska glorifieringen av alkoholen. Inte heller RFMA har dragit denna konsekvens.

Efterhand har de ideologiska inslagen i alkoholdebatten tonats ner och därmed kanske också medvetenheten om de underliggande oförenliga målen. Det kan vara en olägenhet med tanke på att socialpolitiken alltmer arbetar med begreppet operationella mål som förutsätter medvetenhet om vilka mätbara mål man söker med olika åtgärder, en realistisk kunskap om vilka konsekvenser dessa åtgärder kan förväntas få, uppföljning av vilka konsekvenserna blev och en beredskap att ändra åtgärder som inte ger avsedd effekt.

Det kan vara mysigt att i en kommitté skriva ihop sig över gamla stridslinjer. Men det blir fel om det sker till priset av mindre effektiva åtgärder mot de svåra samhällsproblem, som samhället lider av.

Dagens RFMA ägnar sig enbart åt vårdfrågor och någon annan organisation har inte behållit den roll RFMA spelat inom den förebyggande alkoholpolitiken.

Att det fortfarande finns behov av en grupp som aktivt håller distinktionen ”ideologi” och ”pragmatism” levande framgår av hur CAN presenterar sig på sin hemsida (Historik, senast reviderad 2011-12-20). Där står bl a: ”Under 1960-talet, då alkoholliberalismen ökade i landet, började CFN kritiserar för sina starka kopplingar till nykterhetsrörelsen, trots att det var svårt att hitta några avsteg från objektiviteten.” Här ifrågasätts inte de ideologiska målen. Men på Folkhälsoinstitutets (FHI:s) hemsida publicerades året innan hård kritik av den traditionella alkoholundervisningen. Kanske är det

oklart om kritiken enbart gäller metoderna och inte målen? (Se Faktaruta om CFN/CAN.) Kanske har ännu inte Hillbos och Wennerfors reservation i APU om alkoholundervisningens mål förverkligats? Kanske behöver någon instans fullfölja den linje i den frågan som RFMA arbetade för? Kanske detta gäller även andra inslag i den förebyggande alkoholpolitiken?

Referenser:

Utrymmet för denna artikel ger inte möjlighet att dokumentera allsidigt – för det skulle nog krävas en doktorsavhandling. Men jag redovisar en del av det underlag jag använt. Det skulle föra för långt att beskriva alla åtgärder för att förebygga alkoholproblem. Likaså att beskriva meningsskillnader mellan olika nykterhetsorganisationer. Den som vill få en bred och skarpsinnig analys av 1900-talets alkoholpolitik hänvisas till Svante Nycanders bok: *Svenskarna och spriten. Alkoholpolitik 1855-1995* (även om just RFMA där blivit väl styvmoderligt behandlat) [1].

1. Nycander, S: *Svenskarna och spriten. Alkoholpolitik 1855-1995*. Sober förlag Malmö 1996.
2. *Alkoholpolitik*. SOU 1974:90-91.
3. Bergsten, T: *Frikyrkor i samverkan. Den svenska frikyrkoekumenikens historia 1905-1993*. Libris. Verbum. Borås 1995.
4. Lundkvist, S: *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850-1920*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala 1977.
5. Lundkvist, S: *Politik, nykterhet och reformer. En studie i folkrörelsernas politiska verksamhet 1900-1920*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala 1974.
6. Bohlin, T.: ”En aktuell kyrklig arbetsuppgift” resp. ”Nykterhetsarbete och totalförbud”, *Vår Lösen* 1920 s. 209 ff resp. 249 ff
7. *Alkoholen och samhället*: betänkande angående de samhällsskadliga inflytanden bruket af rusdrycker medför jämte förslag till systematiska åtgärder för deras bekämpande i Sverige /på uppdrag af Svenska läkaresällskapet afgifvet af utsedda kommitterade 1912.
8. *Svenska Dagbladets årsbok* 1935.
9. *Svensk Uppslagsbok* 2:a upplagan.
10. *Orientering angående Svenska Nykterhetsfrämjandet*. 1954.
11. *Effektiv alkoholpolitik. Om behovet av operationella målsättningar. Riktlinjer för den förebyggande alkoholpolitiken* antagna vid representantskapsmötet 1966, slutjusterade jan. 1967. RFMA 1967.
12. *Nykterhetsfolkets landsmöte 1956*. I skriften ingår dokumentation från konferens för ombuden från Sveriges Nykterhetssällskaps Representantförsamling och för DKSN (De Kristna Samfundens Nykterhetsrörelse)
13. FK 1922:24, AK 1922:25 och 26. Elmér, Å: ”Röstuppdelningsdebatten” 1922. *Scandia* 2008.
14. Lagerklint, H: ”Nykterhetsfrämjandet.” *Polstjärnan* 1953:6 s. 3.
15. Anonym, ”Snabb reaktion.” *Polstjärnan* 1953:7 s 6 f: Pressöversikt med citat från Aftonbladet och Stockholms-Tidningen.
16. Lagerklint, H: ”Nykterhetsfrämjandet eller samling kring pumpen.” *Polstjärnan* 1956:2.
17. Nilsson, O: ”Ska vi slopa nykterhetslöftet?” *Reformatorn*. Organ för IOGT 1958:15.
18. Linder, E Hj: *En ny giv i alkoholfrågan*. Svenska Sällskapet för nykterhet och folkuppfostran. Stockholm 1954. Skriften finns tillgänglig på nätet.
19. *Reformatorn* 1954:18
20. *Till medlemmarna i Svenska Industritjänstemannaförbundet*. Från SNF 1957. Stencil.
21. Sohlberg, H: ”Är detta ”våra värsta fiender”?” *Reformatorn* 1955:51-52.
22. Nilsson, O: ”Hållfast grund.” *Reformatorn* 1957:50
23. Elmgren, S: ”Reflexioner vid ett årsskifte”. *Reformatorn* 1956:1.

23. Manuskriptet gav senare ut i bearbetad form: Sundström, E: *Tack – inte alkohol!* Utg. av Svenska Sällskapet för Nykterhet och Folkuppfostran. Stockholm 1964.
24. ”SNF:s ställning till ”absolutism” och ”måttlighet” i broschyren *Svenska Nykterhetsfrämjandet* 1961.
25. Blomqvist, K: *RFMA 50 år 1954-2004*. Linköping 2004.
26. *Detta är RFMA:s handlingsprogram*. 1987.
27. Sundström Å och Ekström J: *Dryckeskonsumtionen i Sverige*. IUI 1957.
- Isaksson, D: inlägg i *Alkoholpolitik – en rfma-konferens*. RFMA 1966.
- Isaksson, D: *Dryckesskatt och berusningseffekt*. SNF Linköping 1961.
28. Bohlin, H: *Instruktörens rapport* för tiden 1 juni - 1 augusti 1966. Stencil.
- Bohlin, H: *Rapport för verksamheten som instruktör inom RFMA 1.7.1966 till 30.6.1967*. Stencil.
29. Augustsson, L Å red: *Solidarisk alkoholpolitik*, Hjalmarson och Högberg, Stockholm och Alkoholpolitiskt Forum, Finland 2007, Griffith, E red.: *Alkoholpolitik för bättre hälsa*. NoK Borås 1996.
- Storbjörk, J: *Samhället, alkoholen och drogerna. Politik, konstruktioner och dilemman*. Stockholms Universitets förlag. Stockholm 2012.
30. Lindgren, Å red: *Nykterhet i rörelse. Nykterhetens och nykterhetsrörelsens utveckling efter 1970*. Sober förlag. Sandviken 2008.
31. *Tonårsparlören* 2013. Frågor och svar om ungdomar och alkohol. IQ-initiativet. Kalmar 2013.

Summary skrivs när svenska texten fastställts.

F.d. avd-dir Harald Bohlin, S:t Olofsg 2, 753 12 Uppsala. harald_bohlin@telia.com
 Detta utgör ett sammandrag av den ursprungliga versionen, som återfinns på www.bohlin-kolmodin.se/Harald

Noter

1 Definition av ”nykter”

Vid sekelskiftet 1900 dominerades debatten av nykterhetsrörelsen. Ordet ”nykter” har dock haft många betydelser, bl. a måttlig eller återhållsam i bruk av alkoholhaltiga drycker. Så var innebörden i nykterhetsrörelsen vid 1800-talets mitt. Senare användes begreppet som liktydigt med absolutist vad gäller personliga vanor och ideologiskt vad gäller alkoholpolitik. Fortfarande används begreppet nykterhetsintyg som villkor för att få körkort. Där gäller fortfarande den äldre innebörden i begreppet nykter.

2 Begreppet ”nykterhetspolitik” ger intryck av att vara **nykterhetsrörelsens** specialområde. Som om man blev specialist på att bedöma effekten av information och restriktioner på dem man vill påverka – alkoholkonsumenterna - genom att inte använda alkoholdrycker. Begreppet alkoholpolitik är neutralt i detta avseende. Nationalencyklopedin skriver om begreppet nykterhetspolitik: före 1960-talet vanlig benämning på alkoholpolitik. 1965 års Alkoholpolitiska utredning motiverade varför den antagit denna benämning. Den har ”vunnit insteg under senare år, varvid den ofta givits en mindre vid bemärkelse än begreppet nykterhetspolitik, syftande enbart på de förebyggande åtgärderna. Man har säkerligen också velat betona att samhällsåtgärder på området inte i första hand syftar till att göra största möjliga del av befolkningen helnykter utan har som ett väsentligt ändamål att på andra sätt söka förebygga alkoholskador.” Redan i direktiven till denna utredning hade regeringen konstaterat, att en förändring av attityden till alkoholbruket bör eftersträvas. ”En sådan utveckling ligger enligt min uppfattning mer i överensstämmelse med en faktisk verklighetssyn än en förmodan att en allmän avhållsamhet från alkoholkonsumtion skulle vara genomförbar.” [2]

Bakom de konkreta förslag som framfördes låg två utgångspunkter, som bara delvis ledde till samma åtgärder. RFMA:s insats har bl. a varit att tydliggöra var målen kolliderar.

3 Definition av pragmatiker

Pragmatisk = som inte låter abstrakta idéer (känslor, ideologier, etc.) stå i vägen för möjligheten att åstadkomma något i praktiken (hämtat från nätet/Wiktionary)
Pragmatism är en filosofisk riktning som möjligen kan ses som en underavd. till ”ideologi”. Men begreppet har fått en mer urvattnad innebörd att enbart beskriva en metod att utforma mål inom t. ex. socialpolitiken, isht alkoholpolitiken.

Att ”pragmatisk” i denna framställning kontrasteras mot ”ideologisk” innebär givetvis inte, att pragmatiker skulle vara utan ideal. Men de metoder de använder för att förverkliga sina ideal, t ex minsta möjliga alkoholskador i samhället, utgår från vilken effekt åtgärderna kan förväntas få utifrån givna förutsättningar. En pragmatiker kan ha stort engagemang i strävan att förverkliga sina ideal och att motverka det som kan försvåra detta förverkligande. Det har funnits idealister på båda sidor i den debatt som här skildras.

Somliga använder ett annat begrepp för denna grupp: **alkoholliberaler**. Jag vet inte om någon använder detta om sig själv. Som analytiskt begrepp är det olämpligt - det är en persuasiv definition, dvs. en definition vars mer eller mindre outtalade syfte är att göra någon positivt eller negativt inställd till något. Vad skulle alternativet vara? Alkoholfascister är naturligtvis totalt olämpligt men illustrerar kanske att alkoholliberal inte är kopplat till den politiska terminologin. Det har snarare konnotationer till principiella motståndare mot restriktioner över huvud vilket glider över i bristande social medkänsla. Sådant förekommer men ordet är olämpligt som övergripande beskrivning av dem som inte utgår från målet om ett alkoholfritt samhälle.

4 Bakgrund till förbudsomröstningen

Under 1800-talets första hälft var dryckenskapen i Sverige mycket utbredd. Därför skapades efter utländska förebilder, främst från USA, nykterhetsföreningar mot destillerade drycker, vad vi idag skulle kalla måttlighetsföreningar. De kom att omfatta över 100 000 medlemmar. De drev fram att husbehovsbränningen i praktiken avskaffades. Men därefter minskade medlemstalet. Under 1880-talet kom – likaså efter utländska förebilder – föreningar som krävde absolut avhållsamhet från alkoholdrycker av medlemmarna och hade som mål ett alkoholfritt samhälle. Bland de större organisationerna kan nämnas IOGT/NTO, Blå Bandet, Vita Bandet, Motorförarnas Helnykterhetsförbund (MHF), Nykterhetsorganisationen Verdandi och Svenska läkares helnykterhetsförbund, Deras mål delades även av frikyrkorörelsen, liksom av vissa krafter inom Svenska Kyrkan, som samverkade i DKSN, organ för de anslutna kristna organisationernas gemensamma nykterhetsarbete. Svenska läkarnes nykterhetsförening, bildad 1902, agerade för förbud medan Svenska läkaresällskapet arbetade för ett pragmatiskt mål.

5 SNF:s/RFMA:s måldokument

Förbundets utveckling kan sammanfattas genom att ställa samman de måldokument som fastställts.

1954: Från starten gällde enligt stadgarna fyra punkter som förbundet ville verka för i samarbete med ”övrige nykterhetsrörelse och andra organisationer”:

- a) En mildring av alkoholsedernas fasthet och tryck.
- b) En fördjupad och vidgad kännedom om alkoholmissbrukets verkningar på individ och samhälle.
- c) En fördjupad och vidgad kännedom om betingelserna för och riskerna för alkoholism.
- d) Stöd åt strävandena att vara de alkoholsjuka och alkoholskadade till hjälp.

Dessa punkter kan sägas ha präglat förbundet genom åren.

Det kan däremot inte sägas om formuleringen i ingressen att detta skulle ske

”i samarbete med övrig nykterhetsrörelse och andra organisationer.” [10] Mer om det nedan. Observera att man alltså från början såg SNF som en del av ”nykterhetsrörelsen”.

1961 antog årsmötet ett principprogram i 3 punkter;

1. Organisationen vill skapa samverkan mellan absolutister och icke-absolutister.
2. Den opinionsbildande verksamheten: Föreningen vill hos alla samhällsmedborgare väcka ett personligt medansvar genom en rationell analys av alkoholseden och alkoholens verkningar.
3. SNF:s ställning till ”absolutism” och ”måttlighet”. Total avhållsamhet från alkohol är en av de säkraste vägarna till effektiv bot av alkoholsjukdom och alkoholfria miljöer är en tillgång i samhället.

Ansvarskänsla och måttfullhet liksom självständighet gentemot traditioner i fråga om dryckesseder verkar i nykterhetsfrämjande riktning. [24]

Man märker tydligt strävan att inte skriva något, som kan uppfattas stötande av principfasta absolutister.

Men några år senare kom målkonflikten i dagen. Självklart respekt för dem som personligen är absolutister. Men om målet om ett alkoholfritt samhälle kommer i konflikt med förslag till åtgärder, som kan vinna alkoholkonsumenternas förtroende och vara dem till stöd, då är det ingen tvekan om att föreningen **inte ska låta sig hämmas av ideologiska låsningar.**

Liksom beträffande andra samhällsproblem borde utgångspunkten i stället vara att formulera operationella målsättningar (Texten fetad av HB). Det förutsätter att man har en realistisk kännedom om problemen och vilka effekter förslagna åtgärder kan tänkas få. Att man fastställer mål för vad man vill uppnå inom en viss tid, t ex tio år. Att man gör utvärderingar under mellantiden för att ta ställning till om andra åtgärder bör vidtas. Därmed ”löser” man inte problemen i betydelsen att de försvinner. Men det leder till åtgärder som är mest effektiva i den situation vi faktiskt lever i.

1967 ledde denna insikt fram till ett nytt och utvecklat principprogram för den förebyggande alkoholpolitiken kallat **”Effektiv alkoholpolitik. Om behovet av operationella målsättningar.”** (11 sid). Detta som kontrast till traditionella ideologiska mål för alkoholpolitiken. Underrubriken löd: Riktlinjer för den förebyggande alkoholpolitiken. ”Solidariska konsumenter skulle kunna vara ett sammanfattande begrepp för dessa riktlinjer. Det är en appell med dubbel syftning.” Den principiella utgångspunktens konsekvenser angavs ganska konkret. T ex präglades mycket av undervisningen i alkoholfrågor av en konsekvent strävan att övertyga åhörarna om att alkohol bör undvikas. Den borde i stället präglas av ett slags hypotetisk konsumentupplysning: **om** du börjar använda alkohol så bör du veta att...

Rubriker i programmet är: Problematiken, Prognos, Prioritering: målgrupper och effekter. Relativ målsättning contra absolut målsättning. Dessa principer konkretiserades sedan i avsnitt om alkoholbeskattningen, alkoholupplysningen och alkoholrestriktioner. På omslagets baksida står längst ner som en kommentar till debatten inom nykterhetsrörelsen: RFMA verkar för ett alkoholskadefriare samhälle.

”Utopier kan ange inriktning och stimulans, men kan också verka hämmande, om klyftan upplevs alltför stor mellan målsättning och faktisk utveckling.”

Därmed avslutades första fasen i arbetet på ett alkoholpolitiskt helhetsprogram. [11] I fortsättningen konkretiserade förbundet konsekvenserna i remissyttranden, konferenser, broschyrer och artiklar i pressen bl a i Alkoholdebatt.

1967 engagerades förbundet i den närliggande narkotikafrågan, vilket senare ledde till en att namnet ändrades till det nuvarande ”Riksförbundet mot alkohol- och narkotikamissbruk”. Förbundet verkade nu också för ett narkotikafritt samhälle. Vid hastig läsning tappar man lätt bort bindestreck och då kan namnet misstolkas som om förbundet är emot alkohol ö.h. och mot missbruk av narkotika. Det är precis tvärtom! [25]

1987 gavs ett nytt handlingsprogram ut (8 sid) med ett socialpolitiskt program i sex punkter och ett vårdpolitiskt program i tio punkter. Som mål 1 angavs att förbundet arbetar för att minska den totala alkoholkonsumtionen i samhället. Nu fanns också målet om ett narkotikafritt samhälle. [26]

Exkurser

1. Några personliga minnesbilder

De ideologiska motsättningarna konkretiserades för mig, när jag 1966-67 var anställd av CFN som nykterhetsinstruktör med placering vid RFMA. Jag torde ha varit den förste icke-absolutisten som fått en sådan tjänst. Jag kallade mig därför alkoholinstruktör. I tjänsten ingick att delta i en treveckors kurs i alkoholkunskap tillsammans med kolleger, som var placerade vid andra organisationer. Kursen anordnades av CFN som arbetade under Skolöverstyrelsen med uppdrag att förmedla objektiv information. I min verksamhetsrapport till RFMA:s styrelse uttryckte jag förvåning över att i kursen aldrig togs upp vad målet med alkoholupplysningen var. När jag frågade ”vad man vill göra för att – vid sidan av stödet till nykterhetsrörelsen – hjälpa alkoholkonsumenterna att bedöma sin situation” har flera antingen sett frågande ut eller funnit frågan felställd. Det fanns enligt dessa bara en uppgift och det var att varna för alkoholen.

Det fanns dock andra kolleger, som tvärtom varit intresserade av frågan och somliga hade på sin kant försökt sig på en sådan målsättning. Men inte ens CFN:s direktör Sundberg visste om det skulle vara med CFN:s styrelses gillande. I själva verket borde det vara helt onödigt med en sådan målsättningsdebatt. Alkoholupplysningen borde vara en integrerad del av landets övriga alkoholpolitik, så stod det åtminstone i i särskilda utskottets utlåtande inför den stora reformen 1954. Jag skrev i min rapport att jag varnade för ”den förenklade moralsyn, byggd på förenklade verklighetsbeskrivningar och kausalitetsförklaringar, som traditionell alkoholupplysning vimlar av. Här finns verkligen behov av klar vägledning från SÖ:s sida.” I ett annat dokument om samma kurs refererade jag hur riksdagsledamoten Hilding Johansson karakteriserat de icke-absolutistiska alkoholpolitikerna så: ”de finner sin privata alkoholnjutning vara värd de alkoholskador vi har”. Min kommentar var: ”Så cyniskt torde ingen alkoholpolitiker tänka. Det hela handlar ju om olika bedömningar av vilka metoder, som är effektivast i det samhälle vi lever i.” [28]

Tyvär har kritiken mot RFMA ibland gjort att det självklara behövt sägas, att RFMA inte är motståndare till nykterhetsrörelsen eller till att somliga väljer att helt avstå från alkohol. Det förbundet kritiserat är de politiska mål, som rörelsen satt upp. Likaså behöver det tyvärr upprepas, att förbundet inte propagerar för måttlighet i betydelsen att man velat övertyga absolutister om att bli alkoholkonsumenter. Hur lätt missförstånd kan uppstå inom detta område kan illustreras med att i Finland har en motsvarighet till RFMA propagerat för att om du dricker, så drick måttligt, skötsamt. En svensk läsare lägger nog lätt in en annan innebörd i denna formulering: ”om du dricker, så drick ordentligt!”

2 Alkoholpolitik i nutid

Hur radikalt förutsättningarna för alkoholpolitiken förändrats genom den nya mediabilden, EU-inträde mm diskuteras i bl a *Solidarisk alkoholpolitik*, red. Lars Åke Augustsson, *Alkoholpolitik för bättre folkhälsa*, red. Griffith Edwards och *Samhället, alkoholen och drogerna*, red. Jessica Storbjörk men det är en annan historia. [29]

Gabriel Romanus om nuläget:

Gabriel Romanus har varit ordförande för Alkoholpolitiskt Forum och haft vänligheten att 2012 sammanfatta nuläget på följande sätt för denna artikel.

Ett exempel på det goda samarbetet är bildandet av det **Nordiska Alkohol- och Narkotikapolitiska samarbetet (NordAN)**. Det bildades i början av 2000-talet, som en ersättning för det några år tidigare nedlagda Nordiska Nykterhetsrådet, när man inom

nykterhetsrörelsen kände behov av en mer tydlig nordisk röst i diskussionen om alkohol- och drogfrågorna inom det Europeiska samarbetet. Även om det var de nordiska nykterhetsorganisationerna som tog initiativet till bildandet, inbjöds från början även andra organisationer inom drogområdet att gå med. För att markera denna bredare approach valdes jag till ordförande, och var ordförande under de första nio åren (tror jag). NordAN har numera närmare etthundra medlemsorganisationer inom de nordiska och baltiska länderna.

På motsvarande sätt har det gamla nykterhetsrörelsens landsråd i Sverige ombildats till **Sveriges Landsråd i Alkohol- och Narkotikafrågor (SLAN)** och har både helnyktra och andra medlemsorganisationer som står bakom organisationens mål. SLAN verkar för en restriktiv politik för minskad alkoholkonsumtion och alkoholskador och ett narkotikafritt samhälle.

På Svante Nycanders initiativ bildades **Alkoholpolitiskt Forum** som en förening av personer som stöder en solidarisk alkoholpolitik oavsett personlig nykterhet. Medlemmarna är forskare, beslutsfattare, opinionsbildare och andra aktivister, och personer verksamma inom vård och myndigheter inom alkoholområdet. Föreningen står för en restriktiv huvudlinje utan att ta ställning i alla detaljfrågor inom alkoholpolitiken. På senare tid har föreningen dock aktiverat sig i vissa sakfrågor, t ex genom remissyttranden och genom att verka emot förslagen om sk gårdsförsäljning. I huvudsak är föreningen ett forum för diskussioner och informationsspridning.

Föreningen är rätt stockholmsdominerad, av naturliga skäl, men har också bl a en sektion i västsverige. Vi har också en sektion i Riksdagen. När jag kom tillbaka till Riksdagen 2002, efter att ha gått i pension från Systembolaget, tog nykterhetsgruppens ordförande Göran Magnusson och jag initiativ till bildandet av Alkoholpolitiskt Forum Riksdagen. Vi fick genast ett drygt 50-tal riksdagsledamöter som medlemmar, dvs betydligt fler än nykterhetsgruppen. Men nykterhetsgruppen finns kvar som en oberoende förening, även om dess flesta medlemmar också är med i Alkoholpolitiskt Forum. Samarbetet är utmärkt.

3. Faktaruta om CAN

Under åttiotalet uppstod en maktkamp kring CAN. LO och TCO skrev i en gemensam motion till årsmötet 1982 att CAN uppträdde alltför mycket som en egen självständig organisation. En ny framstöt några år senare från socialdepartementet gick ut på att CAN skulle bli ett rent folkrörelseorgan, vilket bland annat skulle få till följd att företrädarna för forskningen, skolöverstyrelsen och socialstyrelsen skulle lämna styrelsen. [1]

Enl. CAN:s hemsida: Delvis för att möta kritiken, men även för att lättare nå ut med informationen gjordes en omorganisation från 1970. Namnet ändrades till det nuvarande och organisationer utanför nykterhetsrörelsen inbjöds att bli medlemmar. Antalet medlemsorganisationer ökade då från 19 till 39. 1970 flyttade CAN till Karlavägen 117, vilket medgav en upprustning av biblioteket. Till den kritik som fick dessa konsekvenser torde RFMA aktivt ha bidragit.

Personalen till Skolöverstyrelsen

CANs personal fördes över till Skolöverstyrelsen 1977, vilket innebar en stärkt ställning för personalen och bättre kontroll över ekonomin för organisationen. Ombuds församlingen fick rätt att tillsätta fler platser i styrelsen än antalet statliga representanter, vilket motiverades av den kraftiga ökningen av antalet medlemsorganisationer. 1982 (1983) tillträdde Björn Hibell som CANs fjärde direktör. CAN var indraget i inte mindre än sju olika utredningar (varav den ena var en internutredning), och existensen var ständigt hotad.

Från Skolöverstyrelsen till Socialstyrelsen

1985 flyttades personalen från Skolöverstyrelsen till Socialstyrelsen och CAN fick det officiella uppdraget att följa drogutvecklingen i landet. Resultaten presenterades i den

årliga publikationen Drogutvecklingen i Sverige. CAN hade sedan 1973 publicerat en årlig rapport, men nu fick den en mer officiell prägel. CAN övertog dessutom undersökningen av skolelevers drogvanor från Skolöverstyrelsen och undersökningen av mönstrandets drogvanor från FOA. Antalet forskningssekreterare utökades från en till tre och en halv. Skolkonsulenten flyttades över till Skolöverstyrelsen. I styrelsen utökades antalet statliga ledamöter från fyra till sex, genom att den ledamot som, det numera upplösta, UHÄ tidigare tillsatt, ersattes av tre ledamöter från olika forskningsråd, vilket säkrar CANs goda relationer till forskningen. Medlemsorganisationerna ökar sina ledamöter med två även de. Övriga statliga platser tillsätts av regeringen (ordf), Socialstyrelsen och Skolöverstyrelsen. Skolöverstyrelsens ledamot har numera ersatts av en från Statens folkhälsoinstitut.

Samlokalisering med Statens Folkhälsoinstitut

1990 blir CAN återigen egen arbetsgivare, utan tillsynsmyndighet, och är samtidigt utsatt för det dittills största nedläggningshotet. Beslut hade fattats att inrätta ett statligt folkhälsoinstitut (FHI) som utredarna tycker borde överta CANs arbetsuppgifter. Efter protester, främst från medlemsorganisationerna, beslutas dock att CAN får behålla sina anslag, men bör samarbeta och samlokaliseras med det nya institutet, vilket medförde flytt till Banérgatan 1993, senare flytt till Olof Palmes gata 1997 och Klara Norra Kyrkogata 2004. 1997 startar www.can.se och 2000 övertar CAN ungdomswebbsidan Drugsmart.com från socialdepartementet. Cirkeln är sluten – målgruppen ungdomar har återkommit till CAN.

CAN finns på Klara Norra Kyrkogata, har 22 anställda och 44 medlemsorganisationer. Direktör sedan 2011 är Håkan Leifman. Nyligen har IFH omorganiserats och delvis omlokaliseras. Regeringen vill från 1 januari 2014 slå ihop Folkhälsoinstitutet och Smittskyddsinstitutet till en ny myndighet, **Institutet för folkhälsa**. Även några uppgifter från Socialstyrelsen ska flyttas över dit. Regeringspromemorian "En mer samlad myndighetsstruktur inom folkhälsoområdet" (Ds 2012:49, pdf-fil, 75 sidor).

Så här presenterar sig CAN 2012 på sin hemsida: Under 1960-talet, då alkoholliberalismen ökade i landet, började CFN kritiserar för sina starka kopplingar till nykterhetsrörelsen, trots att det var svårt att hitta några avsteg från objektiviteten.

Men samtidigt kritiserades alkoholundervisningen på FHIs hemsida (2009-10-17) av den ansvarige för hälsofrågor som rör barn och unga på Statens folkhälsoinstitut, Sven Bremberg. Han framhåller att ANT-undervisningen (om alkohol, narkotika och tobak) under många år byggt på en förhoppning om att vi ska kunna påverka ungdomars beteende. Nu visar det sig att man inte uppnår det man vill och då är det fel sätt att använda resurserna. Andra insatser är mer lovande, exempelvis information till barnens föräldrar och ansträngningar som syftar till att minska risken för utslagning i skolan. Självfallet är det dock angeläget att ungdomar får grundläggande kunskaper om alkohol, liksom de behöver kunskaper på en mängd andra områden. Därför har FHI tagit fram ett faktamaterial som ska ge stöd till undervisningen "Berusning på schemat? Stöd och inspiration för undervisningen om ANDT (alkohol, narkotika, dopning och tobak) - i grundskolans senare år" och en motsvarande skrift om undervisning på gymnasienivå. De återfinns på h:s hemsida. Kanske gäller samråden med föräldrarna inte om målet ska vara att förbereda eleverna för ett vuxenliv där alkohol kan förekomma utan försök att få fram överenskommelser om t ex vad föräldrarna ska göra om ungdomarna kommer hem berusade?

FHI refererar till en rapport från Skolverket som redovisar en kvalitetsgranskning av undervisningen om tobak, alkohol och narkotika. Skolverket fann att det saknades uttalade mål för undervisningen. Det fanns också brister när det gällde uppföljning av arbetet, kompetensutveckling av personalen, elevmedverkan och samverkan med närsamhället och föräldrarna (Skolverket, 2000 s. 35. DN 2009-10-17)

På annan plats ges i skriften Berusning på schemat en **"Kort historik om ANDT undervisning 1970-tal**. Under senare delen av 1970-talet trodde man på en

faktainriktad undervisning med inslag av skräckpropaganda. Filmer med eländesbeskrivningar och före detta missbrukare som berättade om vilket hemskt liv de hade haft var vanliga inslag i undervisningen. **1980-tal.** Under 80-talet utvecklades undervisningen mot värderingsinriktade metoder med rollspel och övningar, ofta i mindre grupper. **1990-tal.** På 1990-talet minskade det nationella stödet till skolan. Det drogs ner på utbildningsinsatser och centralt producerade läromedel. Samtidigt fortsatte vetenskapliga utvärderingar att ge kunskap om olika insatserns effekter på ungdomars drog- och alkoholtäring. Skolverket gav ut flera skrifter om skolans hälsoarbete, bland annat boken "Man vet inte var trappstegen är i livet." (Skolverket, 2000 s 10). Själv tycker jag att detta är en alltför negativ bild av vad som publicerades på 70-talet men det är inte min uppgift att utveckla detta.

IQ-initiativet har bl a givit ut "Tonårsparlören" som delas ut gratis i Systembolagets butiker. Den präglas av respekt för att man kan göra olika val men att man ska veta vad man väljer. [31]

Gabriel Romanus skrev 2012: CAN står numera för Centraförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning. CAN baserar sin informationsverksamhet på forskning, är inte på något sätt ett organ för nykterhetsrörelsen. CAN åtnjuter stort förtroende för saktighet, både bland beslutsfattare och, såvitt jag förstår, bland en intresserad allmänhet.

4 Nykterhetsrörelsen idag

Aktuella frågor diskuteras i Nykterhet i rörelse. Nykterhetens och nykterhetsrörelsens utveckling efter 1970. [29]

5 RFMA idag

Så här presenterar sig förbundet på sin hemsida, uppdaterad 15 juni 2013: Riksförbundet mot alkohol och narkotikamissbruk: RFMA är en politiskt oberoende riksorganisation som sedan lång tid arbetat med opinionsbildning inom missbruksområdet och med institutionsbaserad vård och behandling.

För närvarande är förbundet i första hand inriktat på att vara en plats för diskussion och kunskapsutbyte när det gäller alkohol- och narkotikafrågor för personer verksamma inom sjukvårdens beroendevård och psykiatri, inom socialtjänsten och inom institutionsvård och kriminalvård. Formen för detta är konferenser och seminarier, artiklar i tidskrifter samt remissyttranden och bokförsäljning. Den valda inriktningen beror på att det länge saknats ett forum där personal med olika kompetenser och erfarenheter inom området kan mötas och diskutera och utvecklas.

RFMA har mot denna bakgrund skapat en styrelse bestående av personer verksamma inom områden som ligger nära eller inom den valda verksamhetsinriktningen. RFMA har också ansett det angeläget att i styrelsen ha med såväl forskare som personer verksamma i den vardagliga missbruksvården och behandlingen.

Verksamhet

Under de senaste åren har RFMA bland annat anordnat konferenser om kvinnors missbruk, om läkemedelsmissbruk, om förtrogenhetskunskapens roll och betydelse i arbetet med missbrukare av alkohol, narkotika och läkemedel, om förekomsten av våld i vård och behandling, om dubbeldiagnoser, spelmissbruk etc. Deltagare har framförallt varit personer som arbetar inom socialtjänst, kriminalvård och sjukvård. Konferenserna har genomgående varit mycket välbesökta.

Den inriktning på verksamheten som varit de senaste åren kommer RFMA att ha också fortsättningsvis. På kort sikt innebär det bland annat konferenser om ungdomars missbruk och brottslighet, de goda vårdkedjornas betydelse i rehabiliteringsarbetet, gravida kvinnor och missbruk, anknytningsprocessens betydelse för utveckling av mogna och stabila människor, missbruk och personlighetsstörning, spelmissbruk etc

RFMA • Box 450 62 • SE-104 30 Stockholm • Phone: +46-830 25 07 •

E-mail: info@rfma.se

6 Förslag till fördjupningsstudier

Det vore intressant att följa i medlemsorganisationernas dokument om de tagit intryck av RFMA:s linje, isht gäller detta förstås de politiska organisationerna. Har de omvänt försökt sprida sina egna förslag via RFMA? Kan man i riskdagstrycket identifiera andra aktörer inom alkoholpolitiken än nykterhetsorganisationerna och RFMA? Har Svenska Läkaresällskapet gjort mer än jag nämnt?

Vad kan studiet av nykterhetsorganisationernas arkiv tillfoga om SNF/RFMA? Motsv. betr. arkiv efter de ledande nykterhetskämparna. Hur såg Manfred Björkqvist på hur organisationen utvecklades? En intressant uppgift vore att analysera hur länge förbudstanken var aktuell inom nykterhetsrörelsen. Elof Ljunggren, CFN:s förste direktör, var t ex länge trogen sina förbudstankar. Hans arkiv finns i Örebro och torde innehålla intressanta dokument. Nykterhetsrörelsens landsförbund tog över den fond för förbudspropaganda, som nämnts ovan. Hur hanterades den när landsförbundet inte längre drev förbudskravet?

Kan man bekräfta eller falsifiera beskyllningar från vissa kretsar inom nykterhetsrörelsen, att RFMA gick bryggarnas ärenden? Sant är, att RFMA ekonomiskt understöddes av Vattenfabrikanterna i frågan om hur alkoholskatterna borde utformas. Det förslag som RFMA stod för skulle gynna bryggarna. Men hade inte förbundet fog för sina tes, att det samtidigt vore till gagn för huvudmålsättningen för RFMA:s alkoholpolitiska inriktning? En av direktörerna i Vattenfabrikanternas led var under en period mycket aktiv i RFMA. Betydde det att han bortsåg från sakliga argument, som missgynnade hans industri? Varför avgick han från sina uppdrag i RFMA? Fick Vattenfabrikanterna in någon annan företrädare i RFMA:s ledning efter honom?

I vilken utsträckning påverkades politikerna av just denna linje i RFMA:s alkoholpolitik? Någon har frågat om RFMA var Sveriges största organisation om man ser till antalet indirekta medlemmar. Jag för frågan vidare. Har APU och efterföljande riksdagsbeslut på det principiella planet ersatts av senare beslut?

SNFs och RFMAs arkiv för tiden fram till 1987 förvaras på Riksarkivet (med vissa luckor). För senare tid torde det finnas på förbundets kansli.